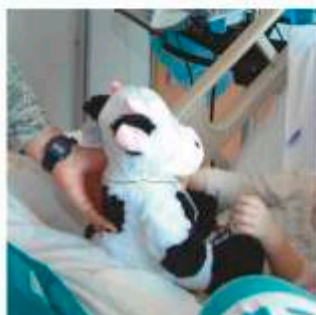
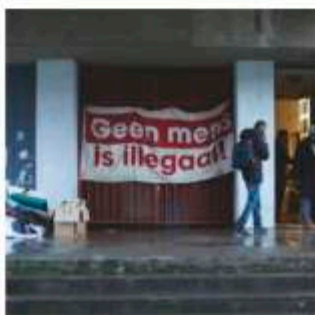
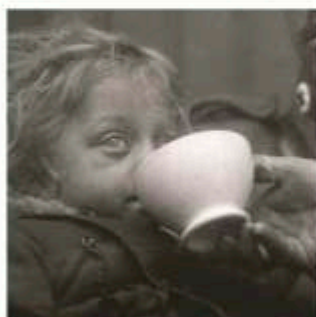
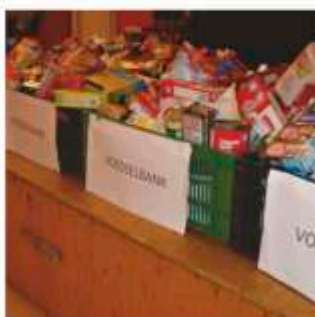

De participatiesamenleving

**een verbond
tussen mensen**

De 7 werken van barmhartigheid

Verslag van het Christelijk-Sociaal Congres,
27 & 28 augustus 2014 te Doorn

De participatiesamenleving

—

een verbond tussen mensen

*Verslag van het Christelijk-Sociaal Congres,
27 & 28 augustus 2014 te Doorn*

redactie:

*Wim Eikelboom
Hans Groen*

De congrescommissie 2014 was als volgt samengesteld:

Emile Lohman, Commissie voorzitter, *Reliëf*

Iris Creemers, *Windsheim*

Piet Hazenbosch, *CNV*

Henriëtte Hulsebosch, *Skanfonds*

Huib Jongenburger, *CGMV vakorganisatie*

Stan Uyland, *GIDSnetwerk*

Wim Eikelboom, *CSC secretaris*

Voorplat: *De 7 werken van barmhartigheid:*

De hongerigen spijzen; De dorstigen laven; De naakten kleden;

De vreemdelingen herbergen; De zieken bezoeken; De gevangenen bezoeken;

De doden begraven

Foto's: Alexanderschool, Spaarnestad, Henk-Jan Oudenampsen, RD/Sjaak Verboom,

Creative Commons, collage, collage

© 2014 Stichting Christelijk-Sociaal Congres en overige rechthebbenden

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaargemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Omslag, typografie, zetwerk: Hans Groen, Amsterdam

Gezet uit de Garamond (tekst) en de Fresco Sans (koppen)

Fotografie: Hans Lebbe

Druk: Ridderprint, Ridderkerk

De participatiesamenleving: een verbond tussen mensen

Het Congres 2014 met als thema ‘De participatiesamenleving: een verbond tussen mensen’ vormt een belangrijke stap in het traject CSC 2016. Dit traject mondt uit in de manifestatie van verrassende en relevante aanwezigheid van christelijk maatschappelijke organisaties in onze samenleving.

De participatiesamenleving

De idee van de participatiesamenleving heeft aan betekenis gewonnen sinds de participatiesamenleving door de huidige coalitie wordt uitgedragen. Er is echter de nodige scepsis dat het wordt gebruikt als doekje voor het bloeden voor alles wat wordt afgebroken.

De christelijk-sociale beweging staat voor de uitdaging een typisch christelijk-sociale invulling te geven aan de idee van de participatiesamenleving.

Voor ons betekent dit een nieuw appèl op het maatschappelijk middenveld, de *civil society*, en is dan ook wat anders dan het overdragen van taken, voorzieningen en verantwoordelijkheden van de landelijke overheid naar de lokale overheid.

Wat is onze bedoeling?

Voortbouwend op wat al tijdens het CSC voorjaardebat 2014 is gedaan, zien wij als de belangrijkste taak van maatschappelijke organisaties om hun morele doelstellingen weer centraal te stellen. Dat kan door onszelf af te vragen waarom onze organisaties vandaag zouden moeten worden opgericht als zij nog niet bestonden.

Dit is: vragen naar de bedoeling van de organisatie.

- » niet de doelen, maar de bedoeling weer centraal stellen. De doelen staan in dienst van de bedoeling;
- » de betrokken burger meer centraal stellen als één van de morele eigenaren;
- » zich verantwoorden vanuit betrokkenheid bij de eigen morele doelstelling;
- » het herstellen van de beroepseer van degene die het beroep uitoefent;

De christelijk-sociale beweging schaamt zich het levenbeschouwelijk denken, spreken en handelen in het publieke domein niet.

Een verbond tussen mensen

Omdat de betrokkenheid van mensen het hart vormt van participatie vanuit christelijk-sociaal perspectief, vatten wij de participatiesamenleving samen als

‘een verbond tussen mensen’.

Een verbond is voor ons een plechtige overeenkomst tussen mensen, organisaties en machten tot een gemeenschappelijk doel of belang: het goede leven, het *bonum commune*.

Om in de samenleving tot een werkelijk verbond tussen mensen te komen en zo duurzaam in vrede samen te leven, hebben wij vaardigheden nodig om de ander te verstaan. Het christelijk-sociaal gedachtegoed biedt veel inspiratie en aanknopingspunten om deze vaardigheden als luisteren, tolereren, waarderen en accepteren te ontwikkelen.

Barmhartigheid

Caritas is een kernwoord in de participatiesamenleving. Caritas—het doen van een werk van barmhartigheid—wordt wel voorgesteld als ‘de moeder van alle deugden’.

Daarom diepten wij tijdens het Congres de zeven ‘werken van barmhartigheid’ uit in een 7-tal workshops.

Want, aldus Jonathan Sacks: ‘Mensen die een diep vertrouwen hebben in hun eigen geloof ervaren het andere geloof van anderen niet als een bedreiging maar als een verruiming. Te midden van onze vele onzekerheden hebben we dat vertrouwen op dit moment hard nodig’.

In deze Congresbundel vindt u de inhoud van het Congres 2014 terug.

Wim Eikelboom, secretaris CSC

Inhoud

<i>Josine Westerbeek-Huitink</i> Opening door Josine Westerbeek-Huitink	1
<i>Corien Wortmann</i> De Participatiesamenleving: een uitdaging van lokaal tot globaal	3
<i>Maurice Limmen</i> Participatiesamenleving	11
<i>Dominique Engers Eelco Menkveld</i> Sneldicht	13
<i>Mgr. Gerard de Korte</i> Meditatie bij Jesaja 46, 3b-5 en Mattheus 5, 13-16	21
<i>Piet de Vries</i> Tel je zegeningen	25
<i>Wouter Beekers</i> Van participatiesamenleving naar coöperatiemaatschappij	29
Deelnemers	35

Congresvoorzitter Lidewey van der Sluis,
hoogleraar Strategisch Talent Management aan de Nyenrode Business Universiteit

Josine Westerbeek-Huitink

Dit congres is evenals het congres 2013, met de titel *Ontmoeten met LEV* (met het hart) de aanloop naar ons jubileumcongres in 2016. Het is dan 125 jaar geleden dat het eerste Christelijk Sociaal Congres plaatsvond en ook 125 jaar geleden dat de sociale encycliciek *Rerum Novarum* gepubliceerd werd. 2016 wordt dan ook een speciaal jaar.

Tijdens het jubileumcongres willen wij op allerlei mogelijke manieren laten zien dat christelijk sociale organisaties in de samenleving en op het publieke domein verassend en relevant aanwezig zijn. Een uitdaging voor ons allen, maar we gaan ervoor.

De participatiesamenleving is een actueel thema. En hot item. Maar wat is nu eigenlijk de praktische invulling van de participatiesamenleving? Op deze vraag zijn vele antwoorden mogelijk en ik denk en hoop dat onze inleiders ons op weg kunnen helpen om deze vraag te beantwoorden.

We denken dat we u een afwisselend en aantrekkelijk programma bieden. Het thema van het Congres, de inleidingen en de workshops over de zeven werken van barmhartigheid geven daar alle mogelijkheid toe. Een programma waar de congrescommissies hard aan gewerkt heeft. Een programma ook dat staat en valt met de inzet en betrokkenheid van u allen.

Graag wil ik het Congres officieel openen met een stukje voor te lezen uit de Bijbel. Om precies te zijn uit Math. 5: vers 43-48

Er wordt gezegd: "Houd van uw vrienden en haat uw vijanden."

Maar ik zeg u: "Houd ook van uw vijanden! En bid voor wie u vervolgen!"

Als u dat doet, bent u echt zonen van uw hemelse Vader. Want hij geeft het licht van de zon aan goede en slechte mensen. Hij laat het regenen voor schuldigen en onschuldigen.

Als u alleen maar houdt van mensen die ook van u houden, krijgt u geen beloning. Dat doen zelfs bedriegers.

Als u alleen maar vriendelijk bent voor uw vrienden, doet u niets bijzonders. Dat doet immers iedereen.

Wees volmaakt zoals ook uw hemelse Vader volmaakt is.

Waarom dit stukje:

Wel, in zekere zin vormt dit stukje uit het Evangelie van Mattheüs de samenvatting van de Bergrede. Het roept op om volmaakt te zijn, gelijk uw Hemelse Vader volmaakt is (één is) het roept op om één te zijn van hart, om niet dubbelhartig te zijn.

Zoals u ongetwijfeld weet zijn van de Bergrede de werken van barmhartigheid afgeleid. De werken van barmhartigheid die in dit Congres centraal staan in de zeven verschillende workshops. Anders dan in onze verhouding tot de staat en politieke overheid is het met name de participatiesamenleving waarin de werken van barmhartigheid gestalte kunnen krijgen. Ik hoop dat dit Congres met deze boodschap en onder dit perspectief zal plaatsvinden.

Graag geef ik dan nu de regie in handen van onze dagvoorzitter Lidewij van der Sluis. Lidewij is hoogleraar Strategisch Talent Management aan de Nyenrode Business Universiteit. Ik ben heel blij dat zij heeft ingestemd dit congres verder voor te zitten en geef de microfoon graag aan haar.

Ik wens u allen een goed en inspirerend Congres.

Corien Wortmann

Ik voel me vereerd dit jaar het Christelijk Sociaal Congres te mogen openen. Dit Congres ervaar ik altijd als bron van inspiratie, net na de vakantie als we onze werkzaamheden weer oppakken. Met altijd weer een rijk geschakeerd deelnemersveld. Wat ons bindt is onze betrokkenheid bij sociale kwesties in onze samenleving van vandaag, de bezinning op de rol van de christelijk-sociale beweging in de komende tijd. Of beter, de diverse rollen die wij innemen: in de samenleving, het bedrijfsleven, in maatschappelijke organisaties, politiek en kerk. Het perspectief kan verschillen en dat maakt hier de debatten ook vaak zo levendig. Maar wat ons bovenal verbindt, is dat we putten uit dé bron van inspiratie: onze christelijke oriëntatie. Een bron die in zich ook weer vele rijke schakeringen kent.

Het thema van deze conferentie: ‘de participatiesamenleving’ is door onze Koning in de Troonrede van vorig jaar opnieuw in de schijnwerpers gezet. Dat viel in een vruchtbare aarde. Zie de aandacht in de media, in het publieke debat, van wetenschappers en uiteindelijk—pas 9 maanden later—ook in de Tweede Kamer.

Het is bij uitstek een thema voor gesprek in deze kring: het Christelijk Sociaal Congres. Want het gaat om de waardering van mensen en hun verbanden, over omzien naar onze naaste, verantwoordelijkheid nemen voor de samenleving. Bij de christelijke leer past het primaat van de samenleving—ik ga daar straks nog dieper op in. Er ligt dus een belangrijke taak voor u, voor ons allen

om dit belangrijke thema, de participatiesamenleving écht verder tot wasdom te brengen.

Mijn verbondenheid met het thema gaat ver terug. In 1983 maakte ik al deel uit van de CDA-Commissie die het rapport *Van Verzorgingsstaat naar Verzorgingsmaatschappij* heeft geschreven. Toen al stond de houdbaarheid van de verzorgingsstaat ter discussie. Het perspectief dat ik u vandaag wil schetsen wordt ook gevoed door mijn ervaring in het bedrijfsleven en het openbaar bestuur. En zeker ook mijn ervaring in de afgelopen 10 jaar als CDA-Europarlementariër. Immers: in deze globaliserende wereld zijn we als klein land meer dan ooit verbonden met Europese en Internationale samenwerking. Dat ervaren we de laatste tijd helaas weer des te sterker: Oekraïne, het Midden-Oosten en de vreselijke oorlog in Irak en Syrië. Participatie gaat over een appèl op solidariteit tussen mensen, dicht bij huis, maar óók verder weg, over onze landsgrenzen.

Ik heb mijn lezing de titel meegegeven ‘Participatiesamenleving van lokaal tot globaal’, want het is ook over onze grenzen een actueel thema. Overal in Europa zien we beweging van Europese verzorgingsstaten naar een ‘civil society’ waarin meer aandacht wordt besteed aan de bijdragen en verantwoordelijkheden van individuele burgers, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Ook in ontwikkelingslanden en opkomende economieën speelt de toenemende aandacht voor versterking van de ‘civil society’. Veel projecten van bijvoorbeeld de VN, Wereldbank en ook onze ontwikkelingsorganisaties richten zich op versterking van de ‘civil society’. Het is wel bij uitstek een thema dat passend bij de lokale geschiedenis en cultuur invulling moet krijgen. Ik richt me daarom voor mijn congresbijdrage toch primair op de Nederlandse situatie.

Er is veel interessante lectuur verschenen over ons thema: een lezenswaardige bundel onder redactie van professor Marc van Twist; de Groen van Prinsterer lezing van politiek-filosoof Govert Buijs; en het meest recente nummer van de CDA-verkenningen met waardevolle bijdragen van o.a. Piet Hein Donner. Ook het boek van Michael J. Sandel getiteld: *Justice, what's the right thing to do?*, mijn vakantielectuur deze zomer, vormde voor mij een bron van inspiratie.

Ik wil u vanmiddag graag meenemen in een schets van de ideologische wenselijkheid, én de feitelijke noodzaak om de participatiesamenleving verder te ontwikkelen, bovendien is er een goede voedingsbodem gelegen in recente internationale waarneembare trends, die ik kort wil schetsen.

Toch—en dat is de kern van mijn betoog vanmiddag—met het benoemen van de participatiesamenleving als ‘feitelijkheid’ komen we er niet. Er is een transitie nodig om de participatiesamenleving verder tot bloei te laten komen. De overheid, de politiek, maar ook de organisaties en instellingen in het maatschappelijk middenveld moeten daaraan bijdragen. Christelijk-sociale organisaties vormen het hart van het middenveld, van de samenleving, maar hebben ook belangen te verdedigen en zijn niet automatisch een goede voedingsbodem of supporter voor nieuwe maatschappelijk initiatieven.

1 Participatiesamenleving in historisch-ideologisch perspectief

Mijn grote kritiek op het huidige debat, zoals het door sommigen wordt gevoerd—onze Premier voorop—is, dat de participatiesamenleving als een ‘feitelijke toestand’ wordt omschreven. Vanuit zijn liberale achtergrond is dit een begrijpelijke benadering, maar het geeft mij de indruk toch vooral een rechtvaardiging te zijn voor een zich terugtrekkende overheid en versobering van collectieve voorzieningen.

Het past in een utilistische benadering van politiek en sluit aan bij de huidige tijdsgeest, waarin het ‘eigen belang voorop’ en het ‘maximaliseren van het eigen individuele geluk’ dominante drijfveren lijken.

Dit tegenover het personalistische ‘iedere mens telt en verdient respect’. Dat appelleert aan solidariteit en de verantwoordelijkheid die we hebben ten opzichte van elkaar, de gemeenschap: een rechtvaardige samenleving waar het gezamenlijk nastreven van ‘het goede’ centraal staat.

Christelijk-sociaal denken legt het primaat niet bij het individu of de staat, maar bij de gemeenschap, de samenleving. Dit denken komt tot uiting in begrippen als ‘sovereiniteit in eigen kring’, subsidiariteit, gespreide verantwoordelijkheid, en solidariteit.

Dan is het begrip participatiesamenleving een principieel andere benadering van hoe we publieke voorzieningen vormgeven: niet vanuit het individu, niet vanuit de staat, maar vanuit de gemeenschap, de samenleving. Niet een al dan niet gewenste uitkomst van bezuiniging, maar een na te streven ideaal. Dan hebben we het niet over een feitelijke toestand, maar over een fundamentele transitie.

Ik ben er niet op uit ideologisch te monopoliseren. Van mij hoort u overtuiging, maar geen absolute waarheid. Ik vind wel dat ideologische bevoegenheid nodig is. Het brengt ook verdieping van het debat. Ik hoop daar met deze lezing ook aan bij te dragen.

Er is nóg een reden waarom ik dit belangrijk vind. Platte nadruk op het ik, het eigen belang en dan ook nog vaak vooral in economische zin: ‘word ik er beter van,’ ‘wat zijn mijn rechten;’ louter instrumentele overwegingen en afwezigheid van politiek-filosofische verantwoording. Daarmee inspireer je geen mensen, daar lopen mensen niet warm voor. Dat zie je terug in hoe het Europeadebat gevoerd wordt, dat geldt ook voor het debat rond de participatiesamenleving.

2 Participatiesamenleving: wat hebben we erbij te winnen.

Waar staan we in de zorg voor onze publieke voorzieningen?

Eeuwenlang waren publieke voorzieningen in handen van het particulier initiatief: diaconie, sociale verzekering. Christelijke instellingen vervulden daarin een dominante rol. In de loop van de vorige eeuw is de staat zich daar in hoog tempo over gaan ontfermen: een soort statelijke charitas die toegankelijkheid voor iedereen en op gelijke wijze moest waarborgen. De overheid, de politiek heeft eigenlijk het initiatief voor de vormgeving van de samenleving overgenomen, maar ook het omgekeerde is waar: het middenveld heeft

zich het initiatief laten ontnemen. De laatste decennia van de vorige eeuw zie je een trend richting verzelfstandiging en marktwerking gepaard gaand met een schier onvermijdelijke schaalvergroting. En meer recent: forse decentralisatieoperaties.

Ik ga er met zevenmijlslaarzen doorheen, maar wil toch wat langer stilstaan bij één dominante—en voor mijn betoog belangrijke—conclusie: De overheid, de politiek treedt niet echt terug en houdt—of zelfs neemt—het stuur stevig in handen.

Frissen spreekt van verstatelijking van verzorgingsarrangementen als gevolg van steeds meer politieke beheersing van het publieke domein. Hij waarschuwt voor wat hij prikkelend noemt “totalitaire verleiding die leidt tot een almaar oprukkende staat.” Een verleiding die zich uit door eenzijdige definitie van taken, generieke governance-arrangementen, toezicht, regels, controle en protocollen. Dit wordt nog versterkt door de—ik denk voor allen hier herkenbare—‘regelreflex’: de neiging om onvolkomenheden, incidenten of verschillen in beleid met extra—vaak generieke—wetgeving te repareren. De prijs is hoog: een verstikkende en tijdrovende bureaucratie, een directieve vorm van decentraliseren, en diversiteit en maatwerk dreigt de kop in te worden gedrukt.

Volkscrant columnist Rutger Bregman waarschuwt dat terugtrekken maar al te vaak gepaard gaat met een poppenkast waarbij de staat de touwtjes strakker in handen neemt. “Wat begint als een participatiesamenleving kan zomaar ontaarden in een controlemaatschappij, waar een groot bureaucratisch apparaat in de gaten houdt of iedereen wel zijn steentje bijdraagt.” Met een beroep op de participatiesamenleving gaat het dus niet automatisch goed.

Het begrip ‘participatiesamenleving’ is trouwens niet zomaar eenduidig te definiëren. Het gaat over heel verschillende ontwikkelingen. De overheid die taken duwt naar, of overdraagt aan, de samenleving; het individu en zijn omliggende netwerk; de markt; al dan niet gepaard gaand met termen als ‘activering’ of ‘verantwoordelijkheid nemen’. Een omslag die begon bij het kabinet Balkenende 1, gebaseerd op het gedachtengoed van het eerder genoemde CDA-rapport *Van Verzorgingsstaat naar Verzorgingsmaatschappij*.

De participatiesamenleving gaat ook juist over bottom-up initiatieven: burgers of ondernemers die op eigen initiatief en met eigen motieven verantwoordelijkheid nemen voor de buitenruimte, voor zelfbouw, zorgcoöperaties, coöperaties voor opwekking van duurzame energie. Samenwerking van onderop buiten de traditionele welzijnssector, woningbouwsector, energiesector om. Lokale initiatieven, burgerinitiatieven en coöperaties zijn verschijningsvormen, maar ook de *social enterprise*, waar het creëren van maatschappelijke waarde het hoofddoel is en ‘geld verdienen’ het middel om dit doel te bereiken. Zij zijn vaak in staat om diensten te verzorgen die beter aansluiten bij de behoefte in de maatschappij dan de publieke sector, omdat zij als onderneming meer vraag gestuurd kunnen werken.

De tijd is rijp voor herontdekking van de kracht van de samenleving. De voedingsbodem wordt namelijk versterkt door maatschappelijke trends. Herman Wijfels en Martijn Lampert van Motivaction duiden die trends heel kernachtig: toegang wordt belangrijker dan bezit; we kunnen minder consumeren, maar juist daardoor ontstaat meer waardering

voor het immateriële; er komt ook een nieuw realisme dat we echt meer zelf moeten gaan doen; en er is een sterke voorkeur waarneembaar voor netwerken in plaats van hiërarchische structuren. Deze onderstromen bieden volgens Justus Uitermark veel kansen, óók voor nieuwe stedelijke ontwikkeling. De participatiesamenleving is dus veel meer dan het ‘herontdekken van vroegere vormen van solidariteit en zorg voor elkaar’. Het opent ook het perspectief op compleet nieuwe innovaties.

Er zijn dus veel mogelijkheden en kansen, kansen ook om het beter te doen. Maar het gaat niet vanzelf.

3 Participatiesamenleving: debat over doen en nalaten

Ik hoop u vanmiddag als eerste spreker een kader te bieden en vooral bij te dragen aan het debat, want kant en klare oplossingen bestaan niet en het gaat al helemaal niet vanzelf. Evelien Tonkens zei hierover onlangs in *Trouw*: “Burgerschap komt net als andere mooie dingen niet via onbevleete ontvangenis tot stand, maar via bloed, zweet en tranen.”

Graag geef ik u enkele van mijn gedachten over de uitdagingen waar we voor staan, als voer voor discussie.

(1) Om de participatiesamenleving echt tot wasdom te laten komen is een transitie nodig om het primaat van de samenleving weer centraal te stellen. Dat vraagt een andere houding van de politiek, stelt eisen aan leiderschap, de rol van de overheid en ook de rol van het gevestigde maatschappelijk middenveld.

Ik noem het bewust een transitie want het gaat om veel meer dan om het draaien aan financiële knoppen of het schrappen van bureaucratische regeltjes.

De participatiesamenleving en de daarmee gepaard gaande decentralisatie en kleinschaligheid kunnen burgers helpen meer greep te krijgen op hun eigen leefomgeving. Het biedt veel mogelijkheden voor identificatie en betrokkenheid dicht bij huis, sluit aan bij behoefte aan kleinschaligheid. Dat is extra belangrijk in een tijd van toegenomen globalisering en Europese samenwerking. Voor thema’s als vrede en veiligheid en de ordening van een duurzame sociale markteconomie komt het zwaartepunt steeds meer te liggen bij Europese samenwerking. Publieke voorzieningen gaan meer en meer in de richting van decentraal, burgerinitiatief en ondernemerschap. Geeft burgers meer kans grip te krijgen of te houden op hun leefomgeving.

De consequentie van dit alles is dat Den Haag al lang niet meer over alles gaat, maar is dat besef voldoende doorgedrongen?

(2) Toont de politiek voldoende sturing en leiderschap in het publieke debat: dat ‘Den Haag’ minder met generieke regels en wetgeving alles kán, of ‘zou moeten willen’ sturen. Geen teken van onmacht, maar juist van kracht. Het komt meer aan op het actief bijdragen aan Europees beleid enerzijds en aanjager zijn van de dynamiek van decentralisatie en partici-

patie anderzijds.

Peter Cuyvers en Albert Jan Kruijer van het Instituut Publieke Waarden stellen de vraag hoe de overheid een katalysator kan worden voor ‘burgerkracht’ in plaats van een hindermacht te zijn; hoe kan de politiek meer vanuit de samenleving denken. Dit zijn vragen die niet eenvoudig te beantwoorden zijn en hopelijk voer voor discussie vandaag en morgen hier op dit Congres.

(3) Daarvoor komt het erop aan dat bestuurders, beleidsmakers en volksvertegenwoordigers moeten durven loslaten, de samenleving niet moeten beschouwen als een verlengstuk voor de uitvoering van hun beleidsplannen. Dat betekent decentralisaties goed in haar consequenties doordenken en dan ook aanvaarden. Als zich problemen voordoen, niet terugvallen in verzorgingsstaatretoeriek en regelreflex. Dat betekent dus ook het accepteren van verschillen. Er moeten mogelijkheden blijven voor incidentele hulp in bijzondere omstandigheden, maar gemeenten zijn dan aan zet. Dat vergt moed en leiderschap van onze politici. Niet op ieder incident te reageren, maar eerst zich afvragen ‘gaat Den Haag hier wel over’, ‘moet Den Haag zich hier wel mee bemoeien’. Het is geen uitzondering dat bij een geconstateerde misstand de minister meteen dinsdag in het vragenuur op het matje wordt geroepen en verantwoordelijk gehouden. Dat levert al snel mooie publiciteit in ‘De Wakkere krant’.

(4) De overheid kan het nodige doen om het zelforganiserend vermogen van de samenleving versterken. Niet door regels, toezicht en controle, maar door het bieden van infrastructuur waardoor burgerinitiatieven en sociaal ondernemerschap kunnen opbloeien. Hoogleraar Samenlevingsopbouw Justus Uitermark trekt de vergelijking met het Wikipedia-model. Dan kun je denken aan robuuste energie infrastructuur zodat buurten en bedrijven hun eigen energie op kunnen wekken, maar ook aan het beschikbaarstellen van gebouwen voor bv. een zorgcoöperatie.

Het komt ook aan op de juiste randvoorwaarden voor maatschappelijke initiatieven en sociaal ondernemerschap, ook financieel. Is dit een thema in de aankomende belastingherziening? Past bij decentralisatie vergroting van het lokale belastinggebied? Hoe staat het met de fiscale behandeling van particuliere steun aan maatschappelijke initiatieven? Hoe wordt omgegaan met vrijwilligerswerk? Bent ú van plan met voorstellen te komen?

En ook: participeren kost tijd en vraagt veel van mensen. Een thema wat meer aandacht verdient. Wat ik er hier over wil zeggen is dat het in ieder geval een belangrijke randvoorwaarde is: dat ook werkende mensen kunnen beschikken over tijd en flexibiliteit. Govert Buijs noemt dit: ‘creatieve flexibilisering van de arbeidsmarkt’. Staat dit thema op de agenda bij sociale partners? Bij de overheid, de grootste werkgever van ons land?

(5) De overheid moet een vangnet blijven voor de zwakken. De praktijk van de participa-

tiesamenleving brengt het risico van uitsluiting met zich mee, want zelforganiserend vermogen is ongelijk verdeeld en eigen kracht is misschien wel het minst aanwezig op plekken waar het beroep op sociale voorzieningen het grootst is. Toch is het goed te realiseren dat mensen met complexe problemen ook nu regelmatig tussen de wal en het schip dreigen te vallen. Flexibel maatwerk, dichterbij mensen georganiseerd, kan dan juist zorgen voor heel verschillende oplossingen voor en door heel verschillende groepen. Dat ziet er anders uit in Roosendaal, Enschede of Amsterdam. Een onderzoek naar Amsterdamse burgerinitiatieven laat zien dat lokaal met hulp van professionals en een budget voor initiatieven ook meer migranten, vrouwen, lager opgeleiden en jongeren tot actie komen. Dat vraagt alertheid van overheid en zorginstanties uit het middenveld.

(6) Tot slot. Organisaties en instellingen in het maatschappelijk middenveld dragen vaak meer dan een eeuw geschiedenis met zich mee en hebben alle fasen richting overheid, richting markt, en nu decentraal meegemaakt. Het komt erop aan of zij een motor voor de participatiesamenleving zoals hier geschetst vormen en kunnen vormen. Broedplaatsen faciliteren voor maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap, broedplaatsen van innovaties, ook als het de eigen positie, de eigen belangen raakt. Of, zoals Reijndorp stelt: zien we een soort middenmarkt van grote maatschappelijke organisaties die als dinosaurussen door groei proberen te overleven en tegelijkertijd vernieuwing in de weg zitten. Hier in de zaal zit veel ervaring vanuit die grote instellingen en organisaties, maar ook van nieuwe of al lang bestaande bottom up initiatieven, dus dat zal ongetwijfeld boeiend discussies opleveren vandaag en morgen.

U kunt bovendien niet alleen een broedplaats zijn voor innovaties in publieke voorzieningen, maar ook vanuit uw rijke ervaring bijdragen aan de juiste randvoorwaarden in uw dialoog met de overheid: landelijk en lokaal.

Ik hoop dat u en wij de uitdaging oppakken, er gebeurt al veel. Ik hoop dat dit Congres tot inspiratie kan dienen, en, ... gedraag u niet als dinosaurussen alstublieft.

Maurice Limmen

Een mooie term: ‘participatiemaatschappij’. Participeren vertaal ik maar even als meedoen. En een maatschappij waarin iedereen meedoet past natuurlijk mooi bij christelijk-sociaal denken. Als ik wat verder ga dan zeg ik—niet geheel ten onrechte—dat het CNV bij uitstek een voorbeeld is van hoe het in die participatiemaatschappij eraan toe moet gaan. Want het CNV is immers een organisatie die mensen stimuleert om zelf verantwoordelijkheid te nemen en zelf mee te doen bij de vormgeving van hun werkomgeving.

Maar toch heeft de term ‘Participatiemaatschappij’ voor mij ook een vreemde bijklank. En dan schakel ik over naar de wereld waarin wij (de mensen van het CNV) actief zijn: de arbeidsmarkt. Want voor werknemers lijkt het er tegenwoordig op alsof het echt alleen nog maar gaat om meedoen.

Die gedachte drong zich laatst aan mij op toen ik op kennismakingsbezoek was bij de bazen van een grote werkgever in Nederland. Een grote werkgever die steeds meer gebruik maakt van flexkrachten, kleine baantjes, geen pensioen, hogere werkdruk etc. Toen ik daar wat van zei was het antwoord: “Ja maar, we hebben wél banen voor die mensen, het is niet ideaal, maar beter een baan dan thuiszitten met een uitkering. Het gaat ons immers toch allemaal om meedoen? Dat is toch beter dan dat die mensen achter de geraniums zitten?”

Terwijl ik daar zat in dat prachtige kantoorpand tegenover die directie dacht ik aan de historische woorden die ik hoorde toen ik met voetbalteam (E5 van

de HSV) laatste was geworden bij een toernooi—woorden die ik gedurende mijn tijd als amateurvoetballer nog vaak zou horen, maar dat terzijde—‘meedoen is belangrijker dan winnen’. Sindsdien heb ik een hekel aan die uitdrukking.

En ook nu weer word ik er kwaad van. Want ja, meedoen is belangrijk. Niemand hoeft de mensen van het CNV te vertellen dat een baan belangrijk is. Maar het mag niet alleen gaan om meedoen en daar lijkt het zo langzamerhand wel op, op de huidige arbeidsmarkt. Tegelijk mag het ook blijven gaan om wat er tegenover staat. Om het evenwicht tussen werkgever en werknemer. Dat evenwicht is/likt zoek.

Want wat is er aan de hand op de arbeidsmarkt? Steeds meer mensen kunnen van de ene op de andere dag ontslagen worden. De ‘flexibele schil’ noemt men dat. Er vindt een grote uitbuiting plaats van nep-ZZZP-ers. Om nog maar niet te spreken van de uitbuiting van migranten uit Oost-Europa.

Mensen worden uitgebuit en krijgen te horen ze niet mee hoeven te doen in hun bedrijf, er niet bijhoren. Het enige wat van hen feitelijk wordt gevraagd is om hun arbeidskracht te verkopen. Terwijl aan de andere kant bedrijven alleen maar gericht lijken te zijn op het verdienen van geld voor aandeelhouders. Marx zou het wellicht de volstrekte scheiding tussen arbeid en kapitaal noemen.

En voordat je het weet gaan mensen zich ook op die manier gedragen, voordat je het weet leven we in een samenleving waar de verhoudingen nog verder polariseren. Is dat wat we willen?

Van zo’n toekomst moeten we wegblijven. Dat moet anders, dat kan anders, dat kan beter. Want in onze christelijk-sociale visie hoeven we niet allemaal tegenover elkaar te staan. Binnen een bedrijf kan wel degelijk—met resultaat—op een reële manier worden samengewerkt tussen werkgever en werknemer. Onze bedrijven kunnen weer gemeenschappen zijn. De sociale verworvenheden van onze maatschappij hoeven niet allemaal in het afvoerputje te verdwijnen, als we dat niet willen.

Maar dan begint het er wel mee dat we (hier) benoemen wat niet deugt, wat anders moet. Dan moeten we in beweging komen. Natuurlijk moeten we openstaan voor onontkoombare veranderingen, maar we moeten ook duidelijk zijn over onze sociale grenzen, over wat we willen.

Dan kunnen we met elkaar zorgen voor een maatschappij waar niet alleen iedereen kan meedoen, maar waar voor iedereen wat te winnen blijft.

Dominique Engers | Eelco Menkveld

www.desneldichteres.nl

De kerken worden leger, maar dit Christelijk Congres
Leek mij vandaag qua opkomst al een evident succes.
Een enkele lege stoel, daarover wil ik hier slechts kwijt
Het gaat niet om de kwantiteit, maar om de kwaliteit.

En eindelijk, de zon die scheen, na dagen zware regen
Het weer viel dus op deze woensdag ook bepaald niet tegen.
En een lekker kopje koffie, dat wij hier voor aanvang kregen
Op deze dag, zo leek het, rustte absoluut een zegen.

Gevoed werden we ook, enorme gevulde koeken
Ja, de matigheid was hier om half twee ver te zoeken.
En, dacht ik, terwijl ik daar de dames zo zag staan
Ik weet niet wie u heeft gekleed, maar het is zeer smaakvol gedaan.

Een blik hier in de zaal en het was dadelijk zonneklaar:
Actieve Christenen, die zijn behoorlijk middelbaar.
Met name bij de heren was het hedenmiddag prijs:
Driekwart van u van top tot teen in vijftig tinten grijs.

Om vijf over twee, openingswoorden van Josien
Als zij al zenuwachtig was, dan was haar dat niet aan te zien.
“Ontmoeten met lef”, zo meldde zij aan haar gehoor
Ze heette ons warm welkom, maar zij stelde zich niet voor.

2016 werd belangrijk, zo vertelde zij de klas
En ook dat de participatiesamenleving een hot item was.
Of het programma goed was, viel pas achteraf te constateren
En alles viel of stond met hoe U zou participeren.

Een korten Bijbellezing, Mattheüs vijf gepresenteerd
“Hou ook van je vijanden”, werd Mattheüs geciteerd.
Een stukje uit de Bergrede, Josien wilde nog kwijt:
Er was een directe link met de werken van barmhartigheid.

Toen gaf Josien met veel plezier het woord aan Lidewey
Die zei: “Ik ben misschien wat streng, maar ja, dat hoort erbij.”
Wat zij allemaal zoal deed, vertelde Lidewey de klas
En toen onthulde zij dat zij voornamelijk moeder was.

Daarna had Lidewey voor ons een oefening bedacht
Die onmiddellijk veel reuring en verbinding bracht.
Even praten met de buurman, we zagen de contacten groeien
En hier en daar begon zelfs iets romantisch op te bloeien.

Met moeite hield u het na drie minuten voor gezien
Om een halfuur te gaan luisteren naar “de dienstbare Corien”.
Met alle soorten van genoeg sprong Corien hier voor de klas
Terwijl zij eerdere jaren slechts trouwe bezoeker was.

Wat ons allen bond, was waar Corien eerst mee begon
Wij putten met z'n allen uit één inspiratiebron.
Ze sprak over de koning en switchte daarna adequaat
Naar het CDA en toen naar de verzorgingsstaat.

Corien meldde bevlogen, ‘t was voor haar een duidelijk ding
Dat participatie óver de landsgrenzen ging.
Over allerhande publicaties werden wij toen onderwezen
Ja, Corien bleek op vakantie hele zware kost te lezen.

Christelijk Sociale organisaties vormden 't hart van 't middenveld
Over de terugtrekkende overheid werd daarna wat verteld.
Het najagen van het eigen geluk, dat stond steeds meer centraal
Ideologische bevoegenheid was nodig, vervolgde zij toe haar verhaal.

Hoe inspireer je mensen, waar lopen mensen warm voor?
Over marktwerking en schaalvergroting ging zij daarna door.
Met zevenmijlslaarzen ging Corien er snel doorheen
De prijs was hoog en maatwerk kon niet langer, naar het scheen.

Participatiesamenleving was niet eenduidig te definiëren
Corien sprak over burgers die zelf dingen initiëren.
Geld als middel, niet als doel, er waren mensen die dat wouwen
En het immateriële moesten wij in ere houwen.

Er waren mogelijkheden en kansen, vervolgde Corien toen haar verhaal
Maar, het stond in Trouw vandaag, de samenleving was niet zo vitaal.
U wist nu meteen ook wat haar lievelingsdagblad is
En bloed zweet en tranen waren nodig, niks onbevleete ontvangenis!

De overheid een katalysator en geen hindermacht
Daarover kon op dit congres ook worden nagedacht.
Corien zei dat participeren tijd kostte en veel van mensen vroeg
En niet iedereen was even zelfredzaam en had eigen kracht genoeg.

Zes punten werden door Corien gedeeld met deze klas
In een lezing die doorspekt met citaten van anderen was.
U kon een broedplaats zijn, zoals Corien hier toen verklaarde
“Gedraag u niet als dinosauriërs, draag bij aan randvoorwaarden!”

En dicht bij huis beginnen, sprak Corien nog tot de klas
Ze zei dat zelfs je kind opvoeden belangwekkend was.
Nadat zij een boeket gekregen had van Lidewey
Sprak Maurice Limmen en Jaap Smit zat er ook ernstig bij.

Was scholing één jaar waardevast, Maurice die nuanceerde
Niet op Nijenrode, zoals ie hier snel beweerde
Die opleiding ging langer mee, daarvan deed Maurice kond
Net als de dagvoorzitster, die hier stralend voor ons stond.

Een inkijsje in Maurice' leven, werd ons voorgeschoteld toen
En waar ie allemaal een lekker bakkie was wezen doen.
Toen Maurice acht was, in 1980, meldde hij de klas
Speelde hij een voetbalwedstrijd waar ie laatste geworden was.

Meedoen belangrijker dan winnen, kom daar bij Limmen niet mee aan
Want dat zinnetje, daar had ie toch een hekel aan!
Wat miste Maurice in Brussel? Dat werd ons terstond gemeld
Over tweedeling op de arbeidsmarkt werd toen nog wat verteld.

Iedereen moest van hem de kans hebben om eerlijk mee te doen
En ook om te winnen, eindigde hij in voetbaltermen toen.
Ene Nico stond als eerste op, Corien was veel vergeten
Of er iets ontkiemde, wilde Nico weleens weten.

“Wat is uw vraag?” zei Lidewey, nou, meneer had er wel acht
Corien erkende ruitertlijk dat zij geen oplossingen bracht.
Ze had een aftrap willen geven slechts, maar wel bijzonder graag
René Willems, Eerst Kamerlid, stelde daarna een vraag.

De beschermde Nederlandse burger, hoe kregen we die aan de gang?
Maurice die reageerde, internationale context was van belang
“De maatschappij wordt horizontaler”, hoorden wIJ van Lidewey
En daar moesten we ook wat mee, die veranderende Maatschappij.

Iris Cremers, van Windesheim, haar stem klonk door de klas
Of de participatiesamenleving slechts voor hoogopgeleiden was?
De veelheid aan taken, zei Corien, op je werk, in je gezin
Vereiste flexibiliteit, zo van: hoe vul ik mijn uren in?

“Flexibiliteit als voorwaarde voor participatie”, zei Lidewey beslist
Toen hoorden wij Aliès, die Coriens verhaal net had gemist
“Wat is uw vraag?” vroeg Lidewey, maar blijkbaar iets te snel
Aliès zei: “Waarom hebben wij het nog steeds over het Rijnlands model?”

“Dat mag ik toch wel vragen?!” riep een verontwaardigde Aliès
Toen rustige, relativiserende woorden van mevrouw Clara Sies.
Het ging maar over het bedrijfsleven, zij wilde weleens leren:
Hoe kregen we gemeentes beter aan het faciliteren?

Clara had speciaal voor dit congres 15 jubileumboeken
Eén was er al gejat, daar gingen we straks eens naar zoeken.
“Twee voor de prijs van één”, zei Clara, “dus neem er allemaal twee.”
Maar waarom had zij dan een oneven aantal boeken mee?

Een vraag van Aernoud Olde, Lidewey zei over participeren:
“Alles draait uiteindelijk om de wil om te leren.”
De onderkant van de samenleving, daar kwam je niet zomaar terecht
Er was hoop voor wie wou leren, werd door Lidewey gezegd.

“We kunnen leren van elkaar”, voegde Josine toe daaraan
Ine Voorham, heilsoldate, ging vervolgens even staan
Willen, kunnen mogen! Daar kon nog best een werkwoord bij
“Durven! Voeg ik daaraan toe”, sprak een heldere Lidewey.

Naast mij staat trouwens Eelco, een Dinosaurus, zoals u ziet
Hij wil participeren, maar vooruitgang boekt ie niet.
Hij mag van mij, hij kan, hij durft, maar leren doet ie niet
Tien jaar op gitaarles, en hij speelt alleen dit ene lied.

De laatste twee minuten waren voor meneer Timmerman
Kwetsbaren moesten andere kwetsbaren helpen, gek werd ie ervan.
Lidewey moest streng zijn, Timmer stond op, hij wàs een man
De tijd was om, we moesten door, je deed er weinig an.

Snel door naar de workshops, de Werken van Barmhartigheid
De hongerigen spijzen, daar zat ik eerst enige tijd.
Een kennismakingsronde om nader tot elkaar te komen
We vertelden wie we waren en we deelden onze dromen.

Clara had vijf kinderen, een lintje en een man
En het zevende kleinkind kwam er alweer bijna an.
Het mooie van het evangelie voor Clara, wilde zij verklaren:
Dat er helemaal geen voorwaarden aan verbonden waren.

Zij vertelde openhartig haar eigen levensgeschiedenis
Armoe, knokken, schulden, het was allemaal niet mis.
Een hoopvol verhaal, dat binnen 12 jaar heel hard ging
En ik kan u zeggen dat de zaal ademloos aan haar lippen hing.

Bewogen deelde Clara ons haar rouwproces toen mede
Dat zij, met pijn in 't hart uit de organisatie was teruggetreden.
Het bedrijf, dat was gezegend, dat voelde Clara haarfijn aan
En daar een beetje in de weg lopen, daar deed Clara niet aan.

“Stap uit je Christelijk denkkader”, riep Clara daarop luid
De zaal leek heel welwillend, maar ik liep de zaal weer uit.
Clara was zeer inspirerend, dus daar lag het echt niet aan
Maar er waren zeven workshops, ik had er nog meer te gaan.

De vreemdelingen herbergen, hier sprak predikant Couvée
Hoe ons land omging met vluchtelingen? Inhumanaan, deelde hij mee.
“Ik hou mijn hart vast voor over vijf jaar”, gaf hij te verstaan
De Pauluskerk die kan het nu bij tijden al niet aan

Iedereen mag meedoen, voor Couvée stond dat wel vast
Je mag niet alleen meedoen als je modellen past.
We zijn kinderen van God, en dat geldt voor ons allen
Ook voor mensen die buiten de boot dreigen te vallen.

Zinnvolle dagbesteding, bouwen aan iemands waardigheid
Iemand met louter lege dagen die wordt gek van alle tijd.
Couvée die wilde geen subsidie van de overheid
Want de overheid heeft andere belangen, wou hij kwijt.

De hemel was nog niet op aarde, zei meneer Couvée
En hij werd steeds minder gezagsgetrouw, deelde hij toen droogjes mee.
Bed, bad, brood en noodopvang, Couvée vertelde dat
Wat hem betreft iedereen gelijke toegang tot de visvijver had.

Couvée deed ongetwijfeld nog veel meer leed uit de doeken
Maar ik nam nog een klein kwartiertje om de zieken te bezoeken.
Er werd gepraat in kleine groepjes en ik luisterde daarnaar
Het ging over voor mensen zorgen, aandacht hebben voor elkaar.

Een kansrijk initiatief, daar had Thijs Tromp behoefte aan
Een jongeren netwerk waaruit mooie relaties waren ontstaan.
Dien je stad, in Ede, dat bleek puik te functioneren
“Dat het soms fout gaat”, zei een ander, “moeten we nou eens accepteren.”

Een doktersdochter zei: “Mijn vader heeft aan mij geleerd
Dokters maken fouten, overal gaat iets verkeerd.”
Maar gaat je kop eraf als je een fout durft te bekennen?
Of mag iedereen fouten maken en moeten we daar opnieuw aan wennen?

We hadden recht op een derde ronde, deelde Thijs toen monter mee
Dus luisterden wij nog, op macroniveau, heel even naar Esmee.
Leegstand en wachtlijsten, die discussie bracht ons niet heel ver
Esmee wou liever praten over de cure en over de care.

Ik had nog graag de dorstigen gelaafd, naakten gekleed
Maar ja, zo’n middag vliegt voorbij, is om voordat je ’t weet.
De doden niet begraven, geen gevangenen bezocht
Maar wel nog een kwartier naar Clara’s gejatte boek gezocht.

Als ik meedoe wil ik winnen, anders is het niks gedaan
Dus alle zinnen moeten rijmen, anders zou ik hier niet staan.
Ik maak ook heus weleens fouten, maar dan geef ik dat eerlijk toe
Dan weet ik ineens geen rijmwoord en dan is mijn gedicht mislukt.

Dat vijftiende voedselbankboek, heeft iemand dat nog teruggezien?
Nou, dat zit in elk geval niet in de handtas van Corien
Want zo’n boek, het was hier om half drie al zonneklaar:
Gaat zelfs niet mee op vakantie, is veel te lichte kost voor haar.

Ik doe nog drie coupletten en dan vind ik het wel goed
Wie dorstig is, die dient gelaafd, wie honger heeft, gevoed
Ik nam mijn eigen taak vanmiddag ook bepaald niet licht
Ik gaf u geestelijk voedsel, dat bestond uit dit gedicht.

Dit gedicht was maatwerk, ik maak altijd van die lange
Met bloed, zweet en tranen en niks onbevlekt ontvangen!
Dat u ervan genoten hebt kan ik alleen maar hopen
Maar nu treed ik terug, omdat ik niet in de weg wil lopen.

Ik kan nu uren doorgaan, het ligt werkelijk niet aan mij
Maar ik vrees de toorn van onze strenge Lidewey.
En wie dat boek gejat heeft, ik heb werkelijk geen idee
Maar we zaten hier gezellig en we zaten hier oké!

Mgr. Gerard de Korte

Vorige maand las ik in een van onze landelijke dagbladen een artikel met als titel: “Griekenland herpakt zich” (*Trouw*, zaterdag 6 juli). Griekenland behoort ongetwijfeld tot de Europese landen die het meest hard door de gevolgen van de economische crisis getroffen zijn. Wij kennen de feiten: een zeer hoge werkloosheid, vooral onder jongeren een scherpe daling van de levensstandaard, een belangrijk deel van de bevolking heeft hun bestaanszekerheid verloren.

In het krantenartikel wordt echter over de veerkracht van de Grieken gesproken. Allerlei burgerinitiatieven nemen het voortouw bij het op gang brengen van de economie. Docenten geven gratis les, artsen en verpleegkundigen bieden gratis diensten aan.

Ongetwijfeld worden talloze Grieken, door bemiddeling van de Orthodoxe Kerk, door het evangelie geïnspireerd. Leerlingen van Christus zijn geroepen om zout en licht te zijn, hebben wij zojuist gehoord. Dat geldt niet alleen voor christenen in Griekenland, maar ook voor alle leerlingen van de Heer, ook in ons eigen land.

Volgelingen van Jezus zijn geroepen om een zoutend zout en een lichtend licht te zijn. Zij mogen tekens oprichten van het Koninkrijk. Tekens van naastenliefde en zorgzaamheid, van gerechtigheid en vrede, van vergeving en verzoening. In dit kader verwijs ik graag naar de bekende werken van barmhartigheid waar Jezus in Mattheus 25 over spreekt.

Door het volbrengen van de werken van barmhartigheid—feitelijk kleine

tekenen van humaniteit—kunnen wij de navolging van Christus gestalte geven. En wij mogen dat doen vanuit het besef dat God ons draagt. Op een indrukwekkende wijze hebben wij zojuist de woorden van Jesaja daarover gehoord. Omdat God ons draagt, ontvangen wij de kracht om anderen te dragen.

Tegen die achtergrond kan de idee van de participatiesamenleving vanuit christelijk-sociaal perspectief principieel worden beaamd. Maar dan is het wel van belang over welke participatiesamenleving wij spreken. Na de laatste Wereldoorlog hebben wij in Nederland onze verzorgingsstaat opgebouwd. De grote economische crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw maar ook de verschrikkingen van de oorlog vormden een belangrijke stimulans voor onze bestuurders om de burger meer maatschappelijke zekerheid te geven.

Premier Drees, de breed gewaardeerde staatsman in de tijd van de naoorlogse ‘wederopbouw’, sprak over een waarborgstaat. Zowel de christendemocraten als de sociaaldemocraten als de liberalen hebben eendrachtig gewerkt aan de opbouw van de verzorgingsstaat. Een uitgebreid netwerk van sociale wetten garandeerde voor ouderen, zieken, werklozen en mensen met een arbeidshandicap de zekerheid van een fatsoenlijk bestaan.

De laatste decennia zijn er twijfels gerezen over de houdbaarheid van de verzorgingsstaat. In veel westerse landen, ook in ons land, ging een sterke neo-liberale wind waaien. Privatisering, vertrouwen op de markt, deregulering en bezuinigingen bepalen het beleid. Ook in onze kring van mensen die van harte verbonden zijn met het christelijk sociaal denken, is meer en meer de overtuiging gegroeid dat belangrijke bijstellingen van de verzorgingsstaat noodzakelijk zijn. Niet alleen zijn de grenzen van de betaalbaarheid in zicht gekomen, ook dreigen mensen passief en afhankelijk te worden gemaakt. Actief participeren heeft de voorkeur boven passiviteit.

Vanuit het christelijk-sociaal denken is het belangrijk om mensen te stimuleren hun gaven en talenten te ontwikkelen, hun creativiteit te bevorderen en hen te stimuleren tot echte verbondenheid en solidariteit. Ook in de toekomst blijft een kleinere verzorgingsstaat echter van groot belang. Waarborgen en participeren sluiten elkaar niet uit maar in.

In onze samenleving kan 10% van de bevolking tot de onderklasse worden gerekend. Het gaat om meer dan 500.000 huishoudens waarbinnen honderdduizenden kinderen worden opgevoed. Velen van hen zijn maar tot een beperkte participatie in staat. Maar dan zal de staat er moeten zijn als waarborg als een schild voor de kleinen en de kwetsbaren. Het is een teken van beschaving als zo de waardigheid van ieder mens als schepsel van God wordt beschermd. Juist die waardigheid vormt de blijvende grondslag voor de roeping tot sociaal burgerschap, hoe beperkt ook.

Een katholieke priester verwoordde het gebod van de naastenliefde op een nieuwe manier. Hij zei: “Als je een ander gelukkig maakt, zul je zelf gelukkig worden.” Mensen zijn geroepen om elkaar gelukkig te maken om zo zelf geluk te ontvangen.

Onze toekomst is in menig opzicht onduidelijk. Maar steeds weer klinken de woorden van de Heer:

Ik heb u gedragen
en opgetild
vanaf de moederschoot.

Ik heb het gedaan
en Ik blijf het doen.

Ik zal u dragen en verlossen.

Deze belofte van God geeft ons, bij alle ongewisheid van de tijd, voldoende licht op onze weg naar morgen. In de kracht van de Geest van de Heer kunnen wij een zoutend zout en een lichtend licht zijn. Participeren waar mogelijk, elkaar dragen en waarborgen waar nodig. Zo kunnen wij de navolging van Christus zichtbaar maken in het Nederland van vandaag.

AMEN

Boeken op het CSC2014: boven: overhandiging van *Geloof in je werk* aan Emile Lohman; onder: *De cooperatie maatschappij*, aan Arie Slop en Sybrand Buma

Piet de Vries

‘Vrijwilligers van kerk onbetaalbaar’. Met deze kop opent het dagblad *Trouw* op 19 juli 2008. De Rotterdamse gemeenteraad wilde weten hoe groot de sociale betekenis van kerken in de stad is. Erg groot, zo blijkt uit het onderzoek. Kerken in Rotterdam besparen de stad tussen de 110 en 130 miljoen euro per jaar. Kerk, overheid en samenleving tellen hun zegeningen.

De Rotterdamse samenleving heeft een internationaal karakter gekregen. Het christelijk erf ook. Rotterdam is na de WOII uitgegroeid tot een multi-etnische en multiculturele stad. Ca. 50% van de 616.000 inwoners is allochtoon. In Rotterdam wonen 170 nationaliteiten.

Deze ontwikkelingen hebben ook invloed gehad op het christelijk erf. Na WOII pakten overheid en kerken de draad op om Rotterdam weer op te bouwen. De traditionele kerken (de Rooms Katholieke kerk en de PKN-kerken) richtten stichtingen op voor thuiszorg, bejaardenzorg, verpleeghuiszorg en maatschappelijke activering om die maatschappelijke nood te lenigen. In de jaren '60 van de vorige eeuw krijgen deze kerken te maken met het verschijnsel secularisatie en verhuisden ze langzaam maar zeker van het centrum naar de rand van de samenleving. Religie en godsdienst horen niet meer thuis in het publieke domein. Achter de voordeur is haar plaats. Eind jaren '60 werd in Rotterdam de Koninginnekerk afgebroken. Dat leidde tot veel protest onder de Rotterdammers. Sindsdien zijn er nog meer kerken verkocht of gesloopt. Dat proces is nog steeds niet ten einde. Al deze ontwikkelingen hadden invloed op het beeld van het christelijk erf. Het christelijk geloof is op haar retour. Het

geloof is door middel van kerkgebouwen nog wel zichtbaar aanwezig in de samenleving maar daar blijft het dan wel bij.

Tel je zegeningen laat een ander beeld zien van christelijke kerken. Christelijke kerken blijken nog springlevend te zijn. In Rotterdam zijn 270 kerken waarvan 110 migrantenkerken. Het Rotterdams christelijk erf is een afspiegeling van de samenleving en heeft daarmee een internationaal karakter gekregen. Samen tellen de kerken circa 200.000 leden. Dat is ongeveer een derde van de Rotterdamse bevolking! Een kwart van deze leden bezoekt regelmatig een kerkdienst. Circa 25.000 kerkelijke vrijwilligers zijn minimaal acht uur per maand actief. Van de vrijwilligers is 34% allochtoon! *Tel je zegeningen* heeft berekend dat het maatschappelijk rendement van een migrantenkerk nagenoeg gelijk is aan dat van een autochtone kerk.

Als we dit allemaal op ons laten inwerken dan zien we dat het christelijk erf veelkleurig geworden is. Dat de traditionele kerken nog steeds terrein verliezen; zij maken nog maar 30% van het aantal kerken uit. Evangelische kerken, pinkstergemeenten en migrantenkerken hun plaats hebben ingenomen. Grote kerkgemeenschappen zoals we die uit het verleden kennen, zijn er niet meer. Het aantal kerken is toegenomen. Gemiddeld is het aantal leden per kerk kleiner geworden. Maar de maatschappelijke inzet heeft daar niet onder geleden.

Kerken zijn een interessante samenwerkingspartner voor de overheid

Een voorzichtige schatting laat zien dat kerken per jaar tussen de 500.000 en 600.000 mensen bereiken met hun maatschappelijke activiteiten. Een groot deel van de bereikte mensen (60%) doet mee aan activiteiten rondom religie, cultuur en gemeenschapsvorming. De kerken zijn actief op vrijwel alle prestatievelden van de WMO! Dat kan niet van veel organisaties gezegd worden. Dat maakt kerken tot een interessante samenwerkingspartner voor de overheid. Kerken kunnen verschillende functies vervullen, van het signaleren van tekortkomingen in de gemeentelijke voorzieningen en de inzet voor de sociale cohesie en leefbaarheid van de wijk en een brugfunctie tussen de gemeente en geïsoleerde mensen en naar de respectievelijke etnische achterbannen.

Maar er is meer. Kerken vervullen ook een samenbrengende functie. Zij brengen mensen samen vanuit de eigen cultuur en achtergrond maar doen dit ook in intercultureel opzicht. De populatie van migrantenkerken is multi-etnisch en multicultureel. Ook zijn veel autochtone Nederlanders lid geworden van een migrantenkerk.

Kerken moeten zich meer laten zien in het publieke domein

Rotterdamse kerken geven aan dat ze vanuit de gemeente Rotterdam en de rest van de samenleving weinig erkenning en waardering krijgen voor hun inspanningen op het maatschappelijk vlak. Onbekend maakt onbemind. Het rapport *Tel je zegeningen* heeft een einde gemaakt aan die situatie. Kerk, overheid en samenleving weten nu de omvang, het karakter en het bereik van de christelijke kerken in Rotterdam en daarmee de basis gelegd

voor een gemeente erkenning en waardering van de maatschappelijke inzet van de kerken. Burgemeester en Wethouders spreken in het openbaar regelmatig hun waardering uit voor deze inzet en dagen de kerken uit zich meer te laten zien en horen in het publieke domein en niet zo bescheiden te zijn. Daarmee geeft de overheid een goed signaal af om een nieuwe relatie tussen overheid en kerken mogelijk te maken.

U kent allemaal wel de slogan ‘geen woorden maar daden!’. De nieuwe relatie die gaat ontstaan tussen de overheid en kerken kan niet alleen haar basis hebben in erkenning en waardering voor de inzet van kerken. Kerken zouden hun diaconale projecten die aan veel vrijwilligers de mogelijkheid geven om maatschappelijk te participeren, moeten kunnen versterken met subsidies van de overheid. Kerken en overheid krijgen daardoor nieuwe kansen. Kerken voor oecumenische en interreligieuze samenwerking en samenwerking met professionele instellingen. De nieuwe kans voor de overheid—die staat voor het publieke belang—is om samen met de grootste vrijwilligersorganisatie van Nederland het belang van haar burgers te dienen. Participatie brengt je niet alleen in aanraking met elkaar in activiteiten maar ook in motivaties al dan niet religieus of godsdienstig. Ik ben benieuwd wat dit voor invloed heeft op de gangbare opvattingen over scheiding van kerk en staat.

Voor een aantal kerken is het zich profileren in de stad nog een hobbel. In de begeleidingsgroep hebben we uitvoerig gediscussieerd of er ook een vertaling gemaakt moest worden naar het maatschappelijk rendement in euro’s. De tekst uit Mattheus 6, vs 3 en 4 is uitvoerig besproken. ‘Maar als jij barmhartig bent, laat dan je linkerhand niet weten wat je rechter doet, opdat je barmhartigheid in het verborgene gebeurt; en je Vader, die in het verborgene ziet, zal het je lonen.’ Anderen meenden dat een rapport met een berekening van het maatschappelijk rendement in euro’s meer tot de verbeelding spreekt van de overheid en de samenleving als geheel.

Kerken werk meer samen! Dat komt U en de stad ten goede!

Dat de onderzoekers tot de conclusie komen dat samenwerking tussen godsdiensten de interreligieuze contacten onder gelovigen bevordert en kan uitmonden in interreligieus, maatschappelijk engagement is niet verwonderlijk. Het christelijk erf is in Rotterdam niet de enige godsdienst. Er leven bijvoorbeeld in Rotterdam plm. 80.000 moslims die ook hun bijdrage aan de samenleving leveren. Hindoes en Boeddhisten laten zich ook niet onbetuigd. Als geloofsgemeenschappen gezamenlijk actief participeren in wijk en buurt kan dat in belangrijke mate bijdragen aan een positieve beeldvorming van deze geloofsgemeenschappen.

De aanbeveling heeft ook een praktische kant. Gezien de omvang van het religieuze erf in Rotterdam is het voor de overheid schier onmogelijk om wel of niet gestructureerd met hen te overleggen op stedelijk niveau. Om hierin te voorzien heeft de overheid al voor het uitbrengen van het rapport *Tel je zegeningen* aangedrongen op de vorming van een Platform voor Levensbeschouwelijke en Religieuze Organisaties. Een platform voor het onderlinge

contact en debat tussen de verschillende levensbeschouwelijke en religieuze stromingen en het gevraagd en ongevraagd advies geven aan de gemeente Rotterdam. Helaas moeten we anno 2014 constateren dat de adviesfunctie nog een stap te ver bleek.

Participatie begint bij jezelf

Tot de basis van de maatschappelijke inzet van kerken behoort ‘een moreel mechanisme’, de religieuze en morele boodschap, de ‘prosociale waarde’ van kerken die leden motiveert tot vrijwilligersinzet zowel in als buiten de kerk. Het onderhouden van deze basis is wezenlijk voor de voortzetting en ontwikkeling van de kerkelijke maatschappelijke dienstverlening. De aanbeveling aan de kerken is dan ook ‘blijf Uw motiverende boodschap vertellen’.

Participatie begint bij jezelf, door wie of wat laat jij je motiveren? Dat heeft invloed in je gezin, werk en leefomgeving.

Participeren is ook een proces van op elkaar letten. Teveel hoor ik dat in gemeenten kerken in beleidsnotities zijn vergeten. Daarom roep ik de leden van Christelijk-Sociaal Congres op om als uw organisatie in het participatieproces wordt betrokken, op te letten of er ook een vertegenwoordiger namens de kerken is uitgenodigd.

Wouter Beekers

Volgens sommige opiniemakers is God allang verdwenen uit de politiek.¹ En hoewel de christelijke politiek getalsmatig inderdaad op haar retour lijkt, valt dat met de invloed van het christelijke politieke denken nog wel mee. De christelijk-sociale denktraditie manifesteert zich steeds weer verrassend aansprekend, met woorden die passen bij de tijd: soevereiniteit in eigen kring, subsidiariteit, dienstbaarheid,² zorgzame samenleving,³ participatiemaatschappij.

Participatiemaatschappij...? Jazeker, participatiemaatschappij...!

Ik neem u mee naar 2005. Toenmalig CDA-premier Jan Peter Balkenende—de man die eerder waarden en normen terugbracht in het politieke discours—spreekt de jaarlijkse Bilderbergconferentie toe.

“Strikte hiërarchische verhoudingen en een centralistische benadering raken uit de tijd. Bestuurders zullen eraan moeten wennen dat ze de wereld niet aan een touwtje hebben. Sterker nog: dat gedetailleerde orders van bovenaf schade doen aan creativiteit, dynamiek en eigen inbreng die juist zo nodig zijn in een onderneming en in een samenleving. Wie mensen oproept hun verantwoordelijkheid te nemen, moet ze ook de mogelijkheden bieden om die verantwoordelijkheid waar te maken.”⁴

Balkenende vatte zijn verhaal samen onder de titel: ‘van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij’. Dat klinkt bekend in de oren, niet?

Maar toen het CDA vier jaar geleden in de oppositiebanken verdween was een tactische manoeuvre nodig om dit christelijk-sociale denken aan de man

te blijven brengen. Aldus geschiedde. Want de regering vroeg aan de onafhankelijke Raad voor Openbaar Bestuur om na te denken over de verhouding tussen overheid en samenleving. Wie was daar ook al weer gepost? Jazeker, Rien Fraanje, prominent CDA-lid en op dit moment werkzaam voor zijn Wetenschappelijk Instituut. Fraanje en de zijnen kwamen met een fraaie hertaling van het subsidiariteitsbeginsel in het begrip ‘overheidsparticipatie’: de overheid moest leren loslaten en bij deelname aan de samenleving grote terughoudendheid betrachten.⁵

En ook de protestanten hadden een troef in huis. Want de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling mocht als eerste reageren op het advies van de ROB, bij monde van zijn algemeen secretaris Rien Janssens, in een eerder leven directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie. Janssens waarschuwde voor een ‘participatieval’ van de overheid en gaf daarmee nieuwe woorden aan Abrahams Kuypers pleidooi tegen een overheid als woekerplant.⁶

Het kabinet Rutte II spartelde nog wat tegen, probeerde het even met de term ‘doedemocratie’, maar gaf zich toen gewonnen en stelde, Balkenende haast letterlijk citerend, dat “de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving.”⁷

Zonder gekheid: het is goed te constateren dat de samenleving is herontdekt als verbond tussen mensen. En dat waar het idee van een zorgzame of dienstbare samenleving kon worden afgedaan als een christelijk-sociale hobby, dit ideaal onder de noemer van de participatiesamenleving nu gemeengoed is geworden.

De herontdekking van de samenleving is wel verrassend te noemen. Tot voor kort waren er juist velen die hun zorgen uitten over het sociaal kapitaal dat onze samenleving nog kent. Gewezen werd op de gevolgen van de individualisering en de netwerksamenleving, die maakt dat mensen zich veel minder sterk en langdurig hechten aan gemeenschappen. Bekend in dat verband is het werk van de Amerikaanse socioloog Robert Putnam, die constateerde dat we in het westen zelfs niet meer met anderen samen sporten, maar ons wijden aan *bowling alone*, zoals zijn bekende werk getiteld is.⁸

Maar juist binnen deze nieuwe maatschappelijke context zien we ook nieuwe maatschappelijke initiatieven ontstaan. Zelfstandige ondernemers organiseren hun arbeidsverzekeringen zelf in zogenaamde ‘broodfondsen’. Wijkbibliotheken waarvoor sluiting dreigt worden soms overgenomen door buurtbewoners. Ouders richten samen een crèche op en houden die draaiende door op vrijwillige basis zelf mee te werken. In de buurt richten mensen een energiecoöperatie op om goedkoper duurzame energie te produceren. Enzovoorts, enzovoorts.

Er wordt een nieuw sociaal kapitaal zichtbaar, inderdaad dynamischer, vloeibaarder dan voorheen. Maar de kracht van de samenleving is herontdekt en dat mogen we koesteren.

Maar toch, in de samenleving leeft een gevoel van ongemak bij de uitgebroken jubelzang op de participatiesamenleving. En het is de vraag of de christelijk-sociale politiek

daar wel steeds alert genoeg op is en is geweest. Er zijn een aantal serieuze problemen met dat idee van ‘minder overheid, meer samenleving’. Ik noem er drie.

In de eerste plaats dreigt een overschatting van de samenleving. We hebben het voor een belangrijk deel over behoorlijk onvergelykbare grootheden. Dat blijkt soms ook pijnlijk uit het handelen van de overheid. In de nota’s klinkt lof op de buurtbarbecues, het buurthuis, de buurtbibliotheek of de gedeelde buurttuin. In het beleid gaat het over hervormingen van langdurige thuiszorg, intensieve jeugdzorg, enzovoorts. Dat is wel even iets anders dan het buurtfeestje.

De herontdekking van de kracht van de samenleving is geweldig, maar de kracht kan ook overschat worden. Politiek filosoof Govert Buijs typeerde deze overschatting treffend.

“Het veld overziende, lijkt het niet overdreven te stellen dat er onder beleidsmakers inmiddels sprake is van een heuse burgerschapsbubbel, vergelijkbaar met de dot-com bubbel eind jaren negentig of in recente jaren de overwaarde-hypotheek hausse. Met dit soort rages geldt altijd: je bent gek als je niet mee doet! Maar achteraf kan ook blijken: je was gek als je inderdaad meedeed.”⁹

In de tweede plaats dreigt een onderschatting van de gulzige aard van de overheid. Die kan willen terugtreden, maar kan en wil zij werkelijk loslaten?

In het verleden bleek die gedachte al problematisch. Na de privatiseringen vanaf de jaren tachtig schrokken we van de speelruimte die we ‘de samenleving’ hadden gegeven. De parlementaire enquêtecommissie privatisering riep onlangs ook op publieke belangen bij privatiseringsprocessen beter te verankeren.¹⁰ En dat gebeurt ook al in de praktijk, soms met wat al te grote ijver overigens. Neem de sociale woningbouw. In de hoogtijdagen van de verzorgingsstaat kende de Woningwet enkele alinea’s met voorschriften voor de woningcorporaties. Vandaag de dag ligt er een nieuwe versie klaar die wel dertig pagina’s beslaat.¹¹

In het spreken over een participatiesamenleving doen we net of de overheid los moet, los kan en los wil laten. In de praktijk zien we dat een beroep op burgerkracht lang niet altijd gepaard gaat met meer burgermacht, zoals het Sociaal Cultureel Planbureau onlangs treffend verwoordde.¹²

In de derde plaats gedijt het sociaal kapitaal van vandaag juist niet bij die tegenstelling tussen overheid en samenleving, maar die gedijt bij verbindingen.

Volgens internationale wetenschappers draaien nieuwe maatschappelijke initiatieven om collaboration: een nieuwe vorm van samenwerking, waarin *the craft*, het ambacht centraal staat.¹³ Nieuwe initiatieven zijn gericht op een cultuur van het delen van talenten en goederen. Die kan op allerlei manieren vormkrijgen: informeel, lokaal, soms in grote groepen, vaak met internet als instrument. Zo delen mensen in hun lokale gemeenschap hun tuingereedschap of auto. Mensen zijn binnen een dergelijke gemeenschap vaak tegelijkertijd producent en consument.

Een bekend—misschien moeten we zeggen berucht, want onlangs in het nieuws ge-

komen vanwege dreigende concurrentievervalsing—voorbeeld is de internationale internetmarktplaats AirBNB. Via deze online ruilplaats van bed & breakfast in privéaccommodaties—van studentenkamers met luchtbed tot luxe villa's—worden jaarlijks miljoenen overnachtingen geregeld. Een voorbeeld dichterbij huis geeft de Stichting Vrienden op de Fiets, een netwerk van en voor sportieve fietsvakantiegangers, die elkaar aan een overnachting helpen.

Deze verbindingen vinden niet alleen plaats tussen mensen individueel, maar ook tussen verschillende maatschappelijke initiatieven en ondernemers, organisaties en overheden. Veel nieuwe maatschappelijke initiatieven floreren juist op basis van dit grensoverschrijdende samenspel, zeker als er wat meer op het spel staat dan een bijzondere overnachting. Denkt u eens aan de thuiszorg van Buurtzorg of de langdurige gehandicaptenzorg van de Thomashuizen. In alle gevallen gaat het om maatschappelijke organisaties of ondernemingen die hun succes te danken hebben aan de verbindingen die ze weten te leggen met het publieke stelsel dat de overheid onderhoudt.

Een prachtig voorbeeld geeft de zogenaamde 'eigen kracht'-aanpak in de jeugdzorg. Naar een methodiek die ontstaan is in Nieuw Zeeland leidt de Eigen Kracht Centrale burgers op tot Eigen Kracht-coördinatoren en verbindt hen aan gezinnen in een probleemsituatie. Deze coördinator helpt mensen in de problemen vooruit door het aanspreken van hun eigen familie- en vriendenkring. De Eigen Kracht Centrale kan zo werken dankzij subsidie van overheden of de geïnstitutionaliseerde zorg. En belangrijker nog: de professionele jeugdzorg blijft van begin tot eind in beeld en wordt slechts in verbinding gebracht met het informele netwerk.

Zo is het én overheid én samenleving: in een verbonden en elkaar versterkende dynamiek. Dat is heel iets anders dan 'minder overheid, meer samenleving'. En juist het christelijk-sociale denken heeft veel in huis om te werken aan nieuwe verbindingen. Twee kernbegrippen uit onze traditie zijn ook vandaag de dag van waarde. Het protestantse beginsel van 'sovereiniteit in eigen kring' is wel eens verkeerd geïnterpreteerd als een oproep tot autonomie voor maatschappelijke verbanden. Maar de uitvinder, Abraham Kuyper, sprak daarmee in de eerste plaats van een samenleving die opgebouwd werd door gelijkwaardige maatschappelijke geledingen: of het nu om gezinnen ging of de overheid. De samenleving ontstaat door de verschillende en eigensoortige inbreng van deze maatschappelijke kringen samen. Ondernemingen, ziekenhuizen, woningbouwverenigingen, sportclubs, gezinnen, buurthuizen, enzovoorts, hebben hun eigen doel en verantwoordelijkheid. Overvraag maatschappelijke kringen niet, maar geef ruimte aan hun eigen idealen en doelen.

Een tweede waardevol christelijk-sociaal begrip is het katholieke subsidiariteitsdenken. Hierbij gaat het niet om een verabsolutering van kleinschaligheid en decentralisatie. In de kern komt het subsidiariteitsidee neer op een erkenning van het recht van mensen verantwoordelijkheid te nemen in hun leven. Als partner, gezinslid, professional, vrijwilliger,

ambtenaar, ondernemer proberen we gestalte te geven aan die verantwoordelijkheid. Dit recht is behoorlijk beknelde geraakt door een rigide denken in termen van gelijkheid, beheersing en controle. We zien dan ook een nieuw zoeken naar die verantwoordelijkheid, naar een herwaardering van het ambacht, van beroepseer. Het is tijd voor meer ruimte voor mensen om eigen vorm te geven aan de manier waarop zij samenleven.

Het christelijk-sociaal denken denkt in termen van verbindingen, of, anders gezegd, in termen van coöperatie.

De coöperatie draait om wederzijdse verbondenheid, wederzijdse afhankelijkheid, wederzijds voordeel van elkaars talenten en inbreng. In een coöperatie gaat het niet om weinig tastbare idealistische doelen, maar om gemeenschappen die samen het goede leven willen vormgeven. De leden hebben directe zeggenschap over de inzet van de middelen en ze profiteren daarvan wederzijds.

In het christelijk-sociale denken wordt deze coöperatieve houding als een grondtrek van de mens en samenleving gezien. We zijn elkaar gegeven om samen te leven. We hebben talenten gekregen opdat wij daar naar eigen inzicht mee kunnen woekeren. En opdat wij, én anderen daarvan kunnen genieten. Govert Buijs plaatste onlangs deze coöperatieve insteek op een lijn met de gedachte van goddelijke liefde: *agapè*.¹⁴

Het is dus niet toevallig dat het coöperatieve ook de nieuwe maatschappelijke initiatieven typeert. Het aantal coöperaties groeit de afgelopen jaren sterk.¹⁵ In woon-, zorg- of energiecoöperaties brengen mensen hun talenten, hun vak, hun kennis en kapitaal samen. De mens handelt nog steeds als *homo cooperans*, om een term van hoogleraar Tine de Moor van de universiteit van Humanistiek te lenen.¹⁶

Het zou nu een waardevolle laatste stap zijn wanneer we ook over de verhouding tussen overheid en samenleving gaan denken in termen van coöperatie. Geen overheid die de samenleving ontzorgt, en ook geen overheid die publieke taken over de schutting gooit. Maar een overheid die ernaar op zoek is de samenleving te ondersteunen. Die nieuwe coöperaties toegang geeft tot de publieke infrastructuur. Die sociale ondernemingen in de regio aanbestedingen gunt. Die professionals en cliënten gedeelde regie geeft in de zorg.¹⁷ Misschien moeten we de wereld om ons heen nog maar eens verrassen met de actualiteit en creativiteit van het christelijke-sociale denken. Wanneer anderen aan de haal gaan met onze woorden, vinden wij wel nieuwe woorden uit. Tegenover de valse tegenstellingen tussen overheid en samenleving zetten wij de verbinding. Tegenover de participatiesamenleving: de coöperatiemaatschappij!

Wouter Beekers is directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie. Deze lezing werd uitgesproken bij de presentatie op 28 augustus van het boek *Coöperatiemaatschappij. Solidariteit organiseren in de eenentwintigste eeuw*, dat hij met Robert van Putten schreef.

Noten

- 1 Bijvoorbeeld: Eginhard Meijering, *Hoe God verdween uit de Tweede Kamer. De ondergang van de christelijke politiek in Nederland* (Amsterdam 2012) en Ewout Klei en Remco van Mulligen, *Van God los. Het einde van de christelijke politiek?* (Amsterdam 2014).
- 2 Roel Kuiper, *Dienstbare overheid* (WI ChristenUnie; Amsterdam 2003).
- 3 WI CDA, *Van verzorgingsstaat naar verzorgingsmaatschappij* (Den Haag 1983).
- 4 De tekst van de lezing op deze strikt besloten conferentie (Oosterbeek, 22 januari 2005) is verrassend genoeg te vinden op www.janmarijnissen.nl.
- 5 Raad voor het Openbaar Bestuur, *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving* (Den Haag 2012).
- 6 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 'Mind the trap. Reflectie op het Rob-advies Loslaten in vertrouwen', in: ROB, *Loslaten in vertrouwen: Cabier. Beschouwingen van adviesraden over een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving* (Den Haag 2012) 9-14.
- 7 Doe-democratie. Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving (Den Haag 2013) en de Troonrede van 17 september 2013.
- 8 Robert Putnam, *Bowling alone. The collapse and revival of American community* (New York 2000).
- 9 Govert Buijs, *De eeuw van de burger* (Groen van Prinstererlezing WI ChristenUnie; Amersfoort 2014)..
- 10 Roel Kuiper e.a., *Verbinding verbroken? Onderzoek naar de parlementaire besluitvorming over de privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten* (Den Haag 2012).
- 11 De Herzieningswet toegelaten instellingen volkshuisvesting (Kamerstuk 32.769); vergelijk in dit verband Wouter Beekers, *Het bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvestingsbeweging in Nederland* (Amsterdam 2012).
- 12 Sociaal en Cultureel Planbureau, *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie* (Den Haag 2014).
- 13 Bekende werken in dit verband zijn: Richard Sennett, *De ambachtsman. De mens als maker* (Amsterdam 2008) en Manuel Castells, *Communication Power* (Oxford 2009).
- 14 Buijs, *De eeuw van de burger*.
- 15 Bv. Roel van Beest, *Inventarisatie Zorgcoöperaties 2014. Burgerinitiatieven in wonen-zorg-welzijn in Nederland & omstreken* (rapport Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg).
- 16 Tine de Moor, *Homo cooperans. Instituties voor collectieve actie en de solidaire samenleving* (oratie; Utrecht 2013).
- 17 Het Christelijk Sociaal Beraad van juni 2014 belichtte interessante voorbeelden in dit verband van Philadelphia.

- Dhr. Cees Akerboom *AOb/ Sint Bonaventura*
Dhr. Otto Albrecht *Oikocredit Nederland*
Mvr. Alting von Geusau *CNV Internationaal*
Mvr. Martha Amelo *Passage christelijk-maatschappelijke vrouwenbeweging*
Dhr. Chris Baggerman *RMU*
Dhr. Dick den Bakker *Verus, vereniging voor christelijk onderwijs*
Mvr. Wiena Bakker *Passage*
Mvr. Alice Bakker-Osinga *Stichting Osinga Ages*
Dhr. Patrick Banis *CAOP*
Dhr. Wouter Beekers *ChristenUnie*
Dhr. Tom van den Belt *BeltoM Advies*
Dhr. W. van den Berg *Verus*
Dhr. Willem Jelle Berg *CNV Vakcentrale*
Mvr. Helen van den Berg *CNV Onderwijs*
Dhr. Ab Berger *Christelijke Filosofie*
Mvr. Esther Bergman *IKON*
Dhr. Eugene Bernard *Ons Middelbaar Onderwijs*
Dhr. Jan Beumer *KRO - NCRV*
Dhr. Cor van Beuningen *Socires*
Dhr. Gerard Beverdam *Nederlands Dagblad*
Mvr. Eppy Boschma *VNO-NCW/Greenport Holland*
Dhr. Jaap Bouterse *Stichting Exodus Utrecht*
Dhr. Jan-Willem van den Braak *VNO-NCW*
Dhr. Cees Bremmer *Curante - Duinrust*
Dhr. Hans Bruning *Stichting Rotterdam*
Dhr. Govert Buijs *Vrije Universiteit*
Mvr. Arinda Callewaert

Mvr. Frances Carrière *Texts.nu*
 Dhr. Karel Claassen *Skanfonds*
 Dhr. Dick Couvée *Skanfonds*
 Mvr. Iris Creemers *Christelijke Hogeschool Windesheim*
 Dhr. Jan-Pieter Daems *CNV Vakcentrale*
 Dhr. Eelke Dekens *Stg. TijdVoorActie*
 Dhr. Jan Jacob van Dijk *Leerstoel Christelijk-Sociaal denken (VU) / CSC bestuur*
 Dhr. Wim van Dijk *AOB/ Sint-Bonaventura*
 Dhr. Louwe Dijkema *VNONCW-MKB*
 Dhr. Pieter Jan Dijkman *Wetenschappelijk Instituut voor het CDA*
 Dhr. Frank Dijkstra *Dijkstra Consult*
 Mvr. Nynke Dijkstra-Algra *Dijkstra Consult*
 Mvr. Carla Dik-Faber *ChristenUnie*
 Mvr. Birgit van Dongen-Svensgaard *RvK Groningen*
 Dhr. Bart van Doorn
 Dhr. Henk Willem van Dorp *Van Dorp Installaties B.V.*
 Dhr. Peter van Duijvenbode *Sien*
 Mvr. A. Duurkoop *OKK*
 Dhr. Martin van Eerde *CGMV vakorganisatie*
 Dhr. Wim Eikelboom *Secretaris CSC*
 Dhr. Robèrt Feith *YMCA Nederland*
 Dhr. Patrick Fey *CNV Publieke Zaak*
 Dhr. Rien Fraanje *Wetenschappelijk Instituut voor het CDA*
 Mvr. Susanne Freytag *Luthers predikant*
 Dhr. Wim van Galen *Youth for Christ*
 Dhr. Jos van Gennip *Socires*
 Dhr. Jos van Genugten *De levensboom*
 Dhr. Bert Godschalk *Christelijke Hogeschool Ede*
 Dhr. Hein Griffioen
 Dhr. Gerard van der Grind
 Dhr. Hans Groen *Socires*
 Mvr. Marjan Haak-Griffioen
 Dhr. Hartveld *FNV*
 Dhr. Piet Hazenbosch *CNV*
 Dhr. Gerrit van der Heijden *Christelijke Hogeschool Ede*
 Dhr. Maries van der Hek *Stg. TijdVoorActie*
 Mvr. Els Hekstra *PCOB*
 Mvr. Saskia van Helden *CHE*
 Mvr. Hildegard van der Heyden *Skanfonds*
 Dhr. Hietkamp *CNV Jongeren*
 Mvr. Annemarie Hinten-Nooijen *Tilburg University - Academic Forum*
 Dhr. Henk Hoefnagel *Adelbert*
 Dhr. Trinus Hoekstra *Kerk in Actie*
 Dhr. Douwe Holwerda *Ministerie van Economische Zaken*
 Dhr. Jan de Hoog *Transmissie*

Dhr. Jan Hoogland *Vrije Universiteit - Gereformeerde Hogeschool - Stichting voor Christelijke Filosofie*

Dhr. Leo van Hoorn *Christelijke Hogeschool Ede*

Dhr. Gerben Horst *CNV Onderwijs*

Mvr. Maaïke van Houten *Trouw*

dhr. Jan Huijgen *Eemlandboeve*

Mvr. Henriette Hulsebosch *Skanfonds*

Dhr. Menno van Hulst *ChristenUnie*

Dhr. Nico van Jaarsveld *CDA Basisgroep Sociale Zekerheid*

Mvr. Marja Jager-Vreugdenhil *Viaa Gereformeerde Hogeschool Zwolle / Present Veenendaal*

Dhr. Arie Jansen *Christelijke Hogeschool Windesheim*

Dhr. Bert de Jong *ProjectPerfect*

Dhr. Jaap Jongejan *SBI*

Dhr. Huib Jongenburger *CGMV vakorganisatie*

Dhr. Herman Kaiser *Burgemeester van Arnhem*

Dhr. Edward de Kam *Youth for Christ*

Dhr. Harry van de Kamp *Brabants-Zeeuwse Werkgeversvereniging (BZW)*

Mvr. W. Kamphuis *Passage*

Dhr. Arie Kars *Lelie zorggroep*

Dhr. Huib Klamer *VNO-NCW / MKB-Nederland*

Dhr. Theo van de Klundert *Adelbert Vereniging*

Dhr. Bernard Kobes *Sportservice Overijssel*

Dhr. Pieter Kohnen *Katholieke Netwerk / VKMO*

Dhr. Jaap Kooij *Evangelische Omroep*

Dhr. Gerard de Korte *Bisdom Groningen-Leeuwarden*

Mvr. Joany Krijt *CNV Onderwijs*

Dhr. Wil van der Kruijs *Unie KBO*

Dhr. Wim Kuiper *Verus*

Mvr. Francien Lange *Windesheim*

Mvr. Janneke de Leede-Poortman *SestraSelectie*

Dhr. Gerrit Leene *Philadelphia Zorg*

Dhr. Roel Ligthart Bosch *Stichting Philadelphia Zorg*

Dhr. Maurice Limmen *CNV*

Dhr. Adriaan van der Linden *Werkgroep Kerk & Werk Den Haag*

Mvr. Daniëlle van Lith *Interkerkelijk Contact met de Overheid / Rooms Katholieke Kerk*

Dhr. Arjan Lock *EO*

Dhr. Emile Lohman *Relief*

Mvr. Janneke Louisa-Muller *Christelijke Hogeschool Ede*

Dhr. Ruud Lubbers

Mvr. Alice Makkinga *CDA*

Mvr. Maria Martens

Mvr. Inge van der Mast-Veenendaal *Passage, christelijk-maatschappelijke vrouwenbeweging*

Dhr. Jan Willem Meinsma *Windesheim*

Dhr. Maarten Neuteboom *Wetenschappelijk Instituut voor het CDA*

Dhr. Rob Nijhoff *Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie*

Dhr. Peter Noordhoek *Northbedge*
 Dhr. H.M. Oevermans *CHE*
 Dhr. Aernoud Olde *Hilversum Verbonden*
 Dhr. Wim Oolbekkink *Youmeus - werken aan werkgeluk / SBI*
 Dhr. Arie Oostlander
 Dhr. Pieter Oudenaarden *CNV Publieke Zaak*
 Mvr. Letty Pak *Stichting Rotterdam*
 Mvr. Ulrica van Panhuys
 Mvr. Ruth Pectoom *CDA*
 Mvr. Karine Pluymaekers- van Hetteema *Unie NKV*
 Dhr. Jan Prij *Zinnen Over Zin*
 Mvr. Elly Prinse *Samen010; centrum voor levensvragen/motto rotterdam*
 Dhr. Robert van Putten *Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie*
 Dhr. Jan van der Reest *Atrium groep*
 Dhr. Art van der Rhee *Hervormde stichting Sonneburgh*
 Dhr. Edwin Ruigrok
 Dhr. Henk Schaafsma *Schaafsma en partners.nl*
 Dhr. Peter Schalk *RMU*
 Dhr. Marcel Scheringa *ChristenUnie*
 Mvr. Greet Schuurman *Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie*
 Mvr. Joanne Seldenrath *Unie NKV*
 Dhr. Erik Sengers *Bisdom Haarlem-Amsterdam*
 Dhr. Johan Slok *CNV Vakmensen*
 Mvr. Lidewey van der Sluis *Nyenrode Business Universiteit*
 Dhr. Jaap Smit *Provincie Zuid Holland*
 Dhr. Wim Sneep *CGMV*
 Dhr. Geert Jan Spijker *Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie*
 Dhr. Reink van Splunder *PCOB*
 Mvr. Marije Stegenga *Reliëf, christelijke vereniging van zorgaanbieders*
 Mvr. Tjitske Stoit *IKON*
 Mvr. Hillie van de Streek *Stichting voor Christelijke Filosofie / Lindeboom Instituut*
 Dhr. Dirk Swagerman *CNV Dienstenbond*
 Mvr. Geeske Telgen-Swarts *PCOB*
 Mvr. Elly Teune-Kasbergen *Skanfonds*
 Dhr. Rien Timmer *Stichting Exodus*
 Dhr. Guus Timmerman *Universiteit voor Humanistiek*
 Dhr. Bert Tol *Bureau Arbeidsrecht*
 Dhr. Jan Peter van den Toren *Birch Consultants*
 Dhr. Thijs Tromp *Reliëf, christelijke vereniging van zorgaanbieders*
 Dhr. Stan Uyland *GIDSnetwerk*
 Dhr. Gerard Linden Van *CNV Dienstenbond*
 Mvr. Manon Vanderkaa *Unie KBO*
 Dhr. Pieter de Vente *CNV Vakcentrale*
 Dhr. Wim Verschuren *Zin in werk; Beweging van Barmhartigheid*
 Dhr. Marinus Verweij *ICCO*

Mvr. Carla van der Vlist *Kerk in actie*
Dhr. B. Vonk *Wartburg College*
Mvr. Ine Voorham
Mvr. Ineke Voskamp-Leerdam *Passage*
Dhr. Hub Vossen *Dienst Kerk en Samenleving*
Dhr. René Vrieling *Werknemersorg. Stavoor, EUCDW en EZA*
Mvr. Henrica de Vries *PCOB*
Dhr. Piet de Vries *Christelijk Sociaal Netwerk Rotterdam-Rijnmond*
Mvr. Lara van Waas *CNV*
Mvr. Jet Weigand-Timmer *WT ChristenUnie*
Dhr. Jan Wessels *Stichting EA-EZA*
Mvr. Josine Westerbeek-Huitink *Voorzitter Stichting Christelijk-Sociaal Congres*
Dhr. Jan Westert *LVGS*
Mvr. Esmee Wiegman *NPV*
Dhr. Arend van Wijngaarden *CNV Vakmensen*
Dhr. Rein Willems *CDA*
Dhr. Henk Willigenburg *Algemene Onderwijsbond / CVHO/Bonaventura*
Mvr. Corien Wortmann-Kool *Lid Europees Parlement*
Dhr. Ronald Zoutendijk *Stichting Siriz*